

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Linguistica 12 (2017)

ISSN 2083-1765

DOI 10.24917/20831765.12.25

Edward Stachurski

Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków

Socjologiczne uwarunkowania nazw osobowych w utworach Adolfa Dygasińskiego

Cz. 3: Przewiska

Słowa kluczowe: słownictwo, antroponimia literacka, przewiska

Key words: vocabulary, literary personal names, nicknames

Artykuł zamyka serię opracowań z zakresu antroponimii literackiej A. Dygasińskiego – pierwsze dotyczyło imion (Stachurski 1992), drugie nazwisk (Stachurski 2008) użytych w utworach tego pisarza.

Przewisko jest nieoficjalną nazwą własną osoby w odróżnieniu od oficjalnych imion i nazwisk. To nazwa o znaczeniu emotywnym (ekspresywnym) ze względu na pełnioną funkcję językowo-komunikatywną. Wyraża ona emocjonalno-wartościujący stosunek mówiącego do przezwanego odbiorcy (Ziajka 2014: 40). Przewisko jest charakterystycznym dodatkiem do nazwiska danej osoby, zazwyczaj epite-tem o ujemnym zabarwieniu emocjonalnym, często obelżywym, uszczypliwym lub ironicznym, rzadko zaś dodatnio wartościującym (SWar VII: 251; SJPD VII: 466). Definicja przewiska oprócz wyrażania przez nie ekspresji zawiera także jego akceptowalność, fakultatywność, wtórność, okazjonalność, niestabilność, zmienność oraz funkcjonowanie w konkretnym środowisku i w konkretnym czasie (Kosyl 1988: 205; Cieślukowa 1998: 120, 132; Malec 2004: 53; Handke 2008: 320).

Przy podziale przewisk stosuje się kryteria semantyczne i formalne, często łącząc je w danym opracowaniu onomastycznym (m.in. Kamińska 1958: 79–120; Długosz, Kupiszewski 1972: 51–61; Kosyl 1988: 205–213; Ziajka 2014: 89). Niektórzy badacze wyróżniają *przewiska właściwe* (motywowane wyglądem zewnętrznym osoby, jej cechami wewnętrznymi, wadami i błędami wymowy, zajęciem i wykonywanym zawodem, nałogami i przyzwyczajeniami, zainteresowaniami i nietypowym zachowaniem) oraz *przewiska pozorne* (związane z imieniem i nazwiskiem osoby oraz jej pochodzeniem). Badacze ci zauważają też metaforyczność lub metonimiczność wielu przewisk (por. m.in. Oronowicz-Kida 2009: 37–182).

Dziedzina badań onomastycznych, jaką jest onomastyka literacka, ma ściśle określony przedmiot badań. Według M. Biolik:

Zajmuje się nazwami własnymi, które autor wprowadził do tekstu, i bada ich współ-
istnienie w płaszczyźnie literackiej utworu literackiego oraz funkcje nazw własnych

w tekstach poszczególnych pisarzy. Celem studiów nad nazewnictwem literackim jest poznanie środków stylistycznych, jakimi operują twórcy dzieł literackich posługując się nazwami oraz procesów, które mają miejsce przy powstawaniu dzieła, między pisarzem a realnym tworzywem językowym (Biolik 1993: 9).

Przezviskom użytym przez A. Dygasińskiego w wybranych jedenastu jego utworach poświęciła już część swojej rozprawy I. Sarnowska, wyróżniając blisko 30 nazw osobowych o takim charakterze, w tym także zdrobniałe formy niektórych nazwisk oraz dziwnie spieszczone imiona dzieci arystokracji (Sarnowska 1977: 209–210). We wszystkich opublikowanych tekstach utworów (łącznie ponad 130 powieści, nowel, opowiadań, humoresek i dramatów) Dygasiński użył ponad półtorej setki przezvisk. Występują one w 43 utworach, przy czym najwięcej jest ich (24) w powieści o środowisku szkolnym *W Kielcach* (tylko 6 w opowiadaniu o tym samym środowisku *Et haec olim*), dość dużo w utworach o tematyce wiejskiej: *Dramaty lubądzkie* (9), *Maciek Fuła* i *Zajęc* (po 5), *W Swojczy* (4), *Gorzałka*, *Margiela* i *Margielka*, *Żerty chłop* (po 3). W utworach o tematyce miejskiej występuje po kilka przezvisk odnoszących się do środowiska inteligentów, mieszczan i marginesu społecznego: *Pióro* (7), *Nowe tajemnice Warszawy* i *Na warszawskim bruku* (po 5). Kilku przezvisk szlacheckich, które można by też potraktować jako przydomki, użył pisarz w archaizowanej humoresce *Opis imprezy wojennej*...

W licznych tekstach naturalisty, ukazujących wiernie życie wsi, oprócz wielu utworzonych od wyrazów pospolitych nazwisk postaci chłopskich i służby dworskiej sporo jest także przezvisk – ponad 40. Są wśród nich przezviska właściwe ilustrujące charakter, psychikę, sposób zachowania i umiejętności opisywanych osób: **Beldonek** (B: 5 i n.) – Jacek Wawrzyniec, chłopak uważany we wsi za dziwaka, bo wymyślał baśniowe historie, lepił z gliny, pisał węglem po ścianach, zbierał papierki i rozlepił po płotach, a w opinii chłopaków i dziewczuch robiących sobie z niego pośmiewisko „był-do-nic”, czyli „do niczego” (B: 13), por. gwar. *buldonek* = *beldonek* ‘niedołęga, idiota’ SGP; **Bucek** – Mikołaj Młosz (*Dram*: 72 i n.), por. *buc* ‘głupi, bezmyślny’ też ‘taki, który jako mały często *bucal* ‘płakał’ (Ziemia 1890: 138); przezvisko takie występuje na wsiach powiatu jarosławskiego (Oronowicz-Kida 2009: 53); w gwarach też jako wulgaryzm ‘penis’ SGP; **filozof** – Julian Ochota (A: 51–52), młodszy brat leśniczego, który podziwiał inteligencję Julka i kierował się jego radami; **Halaburda** – Onufry Kłapacz (*Swój*: 126), chłop kłótlivy, por. ‘mieszanina, lura, kiepska kawa, herbata, wódka itp.’ SGP; **Kościelna** – Derdzicha (*Złodz*: 95 i n.), żebraczka wiejska umiejąca czytać, tak ukazana w utworze: „Kiwając się w kościele nad książką, kładła zawsze na nos okulary” (*Złodz*: 95); **Mażnica** – Kaśka Młoszówna (*Dram*: 77 i n.), dziewczyna ślamazarna, często płacze, por. ‘naczynie na maź’ SGP; **Niemrawiec** – Jacek Wawrzyniec (B: 23), drugie przezvisko chłopca wiejskiego obok przezviska *Beldonek*, por. ‘niemrawy, niezdatny, powolny’ SGP; **Obetgalski** – Maciej Wierzba (*PJP* I: 196), koniuszy dziedzica Piszczalskiego, były żołnierz zmyślający różne historie wojenne; por. *obetgać* ‘zwieść kłamstwami, okłamać, oszukać’ SJPD; **Ocył** – syn Dorobka (*Podw*: 91), chłopak niedorajda, nazwany tak podczas pasania bydła, por. *ocył* ‘bródka podkowy stalowej, hacel’ SGP; **Palimąka** (KG), człowiek mający ponad czterdzieści lat, a wyglądający i zachowujący się jak

szesnastolatek, tak opisany w utworze: „[...] chuderlawe było takie i we łbie mu świeża jak młodziakowi. Przeważał go ktoś Palimąką i zostało mu to przezwisko” (KG: 19), por. *paliwoda* ‘kłamca, łgarz, blagier, raptus, człowiek porywczy, włóczęga, awanturnik, marnotrawca’ SGP; *Sikutek* – Walek Młosz (Dram: 72), por. gwar. *sikutka* ‘czkawka’ SGP; *Sprzeka-Mantyka* – Mikołaj Bąk (Swój: 126), chłop kłótniwy, por. gwar. *sprzeka* ‘ten, co lubi się kłócić’, *mantyka* ‘człowiek powolny, nudziarz, wybrednik, dziwak’ SGP.

W tej grupie przezwisk są też antroponimy mające postać wyrażenia, na które składa się imię kobiety wiejskiej i charakteryzujący ją epitet: *głupia Hanka* (Złamk: 96) – dziewczka pasająca krowy; *nagła Magda* – Magdalena Budzina (Marg:141, 231); *zwycajna Magda* – Magdalena (Złamz: 102), druga żona Różańskiego. Metonimiczny charakter ma przezwisko świniarka Franka Jelonka *świński stan-gret* (Przyj: 8) – z tego powodu, że „jeździł na wieprzu” i „zaprzęgał świnię”.

Część przezwisk motywowana jest wyglądem zewnętrznym bohaterów literackich: określenie *Ambasador* (Kiel: 73) eksponuje tuszę, to chłop kolos z postawą wielkopańską i mieszczańską; *Buła* – Franek Rudnik (Marg: 228), chłop o pyzatej twarzy, por. gwar. *buła* ‘człowiek małego wzrostu a gruby’ SGP; przezwisko spotykane wśród ludności wiejskiej Ziemi Piotrkowskiej (Gala 1987: 36); *Dragon* – Łucka (Kiel: 39), dziewczka przysadzista, szeroka w plecach, czerwona jak burak, zawsze spocona, rozczochrana i bardzo „wojowniczo usposobiona względem uczniów” (Kiel: 39); *Fajfuła, Fuła* – Maciej Boroń (MF: 183), stróż dworski, por. gwar. *fajfuła* ‘człowiek opasły a głupi, z twarzą wielką, pucułowatą, niewyraźnie mówiący, cymbał, piernik, niedołęga’ SGP; *Konopka* – Margielka (Marg: 228), dziewczynka mająca płowy kolor włosów; *Kostuch* (Puszcz: 156 i n.), kłusownik w puszczy, niszczyciel zwierzyny, „pół-człowiek, pół-czart”, chłop barczysty i ogromnie silny, zawsze ponury, milczący; jego opis w noweli jest szczegółowy:

Jedni nazywali go kłusownikiem, inni dali mu imię Kostuch, a jeszcze inni zwali go po prostu – On, mrugając tajemniczo oczyma. Opowiadano, że prawe oko miał na wierzch wysadzone, a dolna część oprawy tego oka była zupełnie odwrócona i krwawo świecąc opuszczała się ku dołowi. Lewe znowu oko miało posiadać barwę siwą, czarną i zielonkawą. Wszystko to nadawało fizjonomii wyraz nadzwyczaj szpetny” (Puszcz: 156).

Roztropierz – Sobek Dziura (Wł: 113), winiarczyk, por. gwar. *roztropyrz* ‘dziwadło rozczochrane’ SGP; *Sarmata* – Benedykt Ochota (A: 50), leśniczy, „chłop olbrzym, z długimi czernionymi wąsami, z brwiami sprawiającymi wrażenie ostu”, okazywał dużo krewkości i energii; sam sobie nadał to miano i często powtarzał: „Ja, chwalić Boga, jestem sobie Sarmata”. Autor noweli opatrzył to uwagę: „Nie było to u niego pojęcie etnograficzne, ale pojęcie zucha, któremu pod każdym względem dopisują siły fizyczne, przez «Sarmatę» rozumiał więc Ochota uosobienie zdrowia i wytrzymałości” (A: 50).

Chłop Jan Wieczorek niskiego wzrostu i ubierający się „kuso”, czyli „po pańsku”, to dla mieszkańców wsi *Kusy Janek* lub *Kusanek* (SzZ: 64). Służący ubrani kolorowo noszą przezwiska będące nazwami kolorowych ptaków: *Kraska* (Pióro: 30), chłopak w stroju błękitnym, por. gwar. *kraska* ‘gatunek ptaka leśnego z barwnym upierzeniem’; *Trznadel* (Pióro: 30 i n.), chłopak w jasnożółtym ubraniu.

Zajęcia stałe lub czyn jednostkowy danej osoby ilustrują przerwiska: **Gotuj** (L: 27 i n.), służący we dworze przygotowujący pożywienie dla zwierząt; **Kłusownik** – Franek Kaptur (Dziedz: 192); **Posyłka** – Grześ Kusak (ŻB: 230), chłopak na posyłki. Parobek Jaś Bytoń zalecający się do Jagny ma wśród mieszkańców wsi dwa przerwiska: **Jagarz** i **Zapowiednik** (MF: 196). Chłop Krostal, który chciał ukrąść kawał słoniny ze dworu, otrzymał przerwisko **Połetek** (Dwa: 206–207), por. gwar. *połetek* ‘kawał słoniny’ SGP. Żarłoczny Maciek Opozda ma aż trzy przerwiska: nie tylko **Ogon** i **Rzepka**, gdyż przeżarł się ogonami różnych zwierząt, ale też nadane przerwiskowo, ironicznie lepsze, „szlacheckie” nazwisko **Śliwiński**, bo krał śliwki w ogrodzie proboszcza (Żert: 121). Znamienne jest, że na jego żonę wołano **Śliwińska**. W *Cudownych bajkach* synowie młynarza, bliźniacy Stach i Franek, noszą zdrobniałe miana: **Byś** (Cud: tytuł, 8 i n.) por. gwar. *bysiek* ‘chłopak zuchwały’ SGP, **Dyś** (Cud: tytuł, 8 i n.), por. gwar. *duś* ‘gołąb, zawołanie na gołębie’ SGP. Dziewczynka Ulina jako sierota przyjęta do rodziny chłopskiej na wychowanie nazywana jest we wsi **znajdką** i **siuberkiem** (Zn: 169 i n.), por. gwar. *siuber* ‘nieprawe dziecko, podrzutek’ SGP.

W przerwiskach ludowych wykorzystanych przez pisarza znalazły także odzwierciedlenie właściwości związane ze sposobem mówienia. Są to określenia: **Niechta** i **Niechtas** – Franek Rogala (Swój: 131), często powtarzał słowo „niechta”; **Pieczonka** – Jasiak (Dram: 40 i n.), tak wymawiał wyraz „pieszczoszka”; **Rsioda** – Klimek Młozsak (Dram: 85 i n.), tak wymawiał wyraz „środa” (jest to wymowa gwary, właściwa gwarze północnomalopolskiej).

Wśród przerwisk pozornych trafiają się skrócone derywaty nazwisk, czasem także ich zdrobnienia: **Kulas** i **Kulasek** – Kulasiński (Gorz. I: 91 i n.), szynkarz, jego żona to **Kulaska**; **Pyta** – Szymon Pytaj (A: 42), kaleka i żebrak; **Trykala** – Trykalski (Jarm: 55), rzeźnik. Wymieniona przez I. Sarnowską (1977: 216) wśród antropimów forma **Pękasia** odnosi się nie do klucznicy Pękalskiej, lecz do jej sroki (Pań: 37).

Wśród wyekscepowanych nieoficjalnych antropimów znajdują się też przerwiska mające formę lepszego, „szlacheckiego” nazwiska (zob. Nitsch 1925: 119; Bystron 1926: 13, 122; Matuszewski 1975: 103) przybranego w miejsce nazwiska typu przerwiskowego. Powodem jest zachowanie się chłopca naśladowące pański sposób bycia: **Marudziński** – Tomasz Maruda (Gorz II: 10, 156), nieprawy syn dziedzica i córki gorzelanego Marudy; **Siarowski** – Michał Siara (KG: 22), ludzie we wsi mówili o nim ironicznie „pan Siarowski”; **Skórczyński** – Onufry Skórka (Przyjaź: 260, 267), autor tak wyjaśnia tę formę: „Wiedziano powszechnie, że ów Skórka, pracujący przy kotłach, jest to człowiek próżny i ma pociąg jakiś dziwny do «szlacheckiej» końcówki swego nazwiska. Oświadczył się nawet niedawno jako «Skórczyński» pewnej pięknej Jagnie” (Przyjaź: 267); **Tęczyński** – Michał Tęcza (Swój: 142), chłop ten przezwiał się tak, gdy został wójtem. Przewiskiem pozornym związanym z pochodzeniem jest **Prusak** – tak nazywają strażnika jeziora Onufrego Łasa, bo przybył z Prus (Dram: 69 i n.).

Podobnie jak przerwiska odbierane są przez czytelnika gwarowe formy imion, stosowane w tekstach dialektyzowanych Dygasińskiego (por. Zaręba 1957: 419–446): **Brycha** – Brygida Półtoraczna (Jarm: 83); **Bryśka** – Brygida (Zn: 179), dziewczka

pyzata i pękata; **Laksender** – Aleksander (*Wilk*: 83); **Machuś** – Majcherek (*Pań*: 64 i n.); **Margiela** – Małgorzata (*Marg*: tytuł, 137 i n.); **Margielka** – Małgorzatka (*Marg*: 137 i n.); **Margocho** – Małgorzata Stępniczka (*Jarm*: 21), przekupka; **Olfas** (A: 52), według autora „zapewne Alfons”, syn gospodyni leśniczego Ajnemerowej; **Opoldok** – Leopold (*Dziedz*: 130 i n.); **Orylka** – Aurelka (*Marg*: 137); **Terespol** – Telesfor (*Dziedz*: 139 i n.). A. Dygasiński użył ponad dwa razy więcej ludowych przezwisk w swych utworach o tematyce wiejskiej niż W. Orkan (por. Obrzut 2012: 96).

Przezwisek odnoszące się do szlachty oraz mieszczan są znacznie mniej potwierdzone w badanych utworach Dygasińskiego. W przezwiskach właściwych uwagę czytelnika zwracają te nazwy, które wiążą się z wyglądem nosicieli. Większość z nich ma charakter metaforyczny lub metonimiczny: **Archipelag** – Hugo Bawół-Sowacki (*Pióro*: 30–31), dziedzic Gabarówki, tak opisany: „Gdy się atoli ożywiał, gdy krew zaczynała w nim żywiej krążyć, wtedy na policzkach, czole występowały mu tu i owdzie jakieś ceglaste plamki, z powodu których Józio nazwał go «Archipelagiem»” (*Pióro*: 31); **Fiołek** – Stasia Kłosicka (*Ćw*: 86), dziewczynka przypominająca kole-dze kwiat; **Krokodyl** – Sobek Krokoszowicz (*Warsz*: 215), właściciel knajpy „Pod Żurawiem”, tak ukazany: „Ten człowiek tłusty, z twarzą wygoloną, świecąca, z głową łąsą, niski, na krótkich nogach, z krótkimi ramionami robił wrażenie brzucha, kotła, bądź pokarmowego naczynia” (*Warsz*: 215); takie przezwisko zostało znalezione wśród ludności Ziemi Piotrkowskiej (Gala 1987: 133); **Niedźwiedź** – Węgliński (*Opis*: 32), szlachcic wojujący ze Szwedami, tak opisany przez autora humoreski: „Węgliński, także Niedźwiedziem swojego czasu zwany, miał przyrodzenie łagodne, powolne i dopiero w wielkiej pasywej zawzięty furia z niego się stawał” (*Opis*: 32); **Psyche, Psyszka** – Kazia Stożańska (*On*: 223; *Pióro*: 14), według Alfonsa podobna do Psyche na obrazie; **Stokrotka** – Wandzia, siedmioletnia córka Brzezińskiego (*Ćw*: 79); **Tatary** – Jacho, Janek i Jaś, trzej synowie szlachcica Bombińskiego (*Brac*: tytuł, 131), powszechnie tak zwani, gdyż zauważano ich „podobieństwo do Tatarów pod względem fizjonomii i obyczajów” (*Brac*: 131); **Wielowłós** – Jan Tetera (Z: 29), szlachcic zagonowy z okazałą czupryną.

Geometra mierzący chłopskie pola nazywany jest we wsi nie tylko **miernikiem**, ale też **Skoczybrudą** (*Dram*: 65). Szlachcic zagonowy Jakub Malwa ma oprócz przezwiska **Mysi-król** (Z: 19 i n.) ‘popychadło’ także przydomek odmiejscowy **Zabłotnik** (Z: 17). Inny szlachcic zagonowy Kacper Kulik szczyli się przydomkiem **Zdrojewski** (Z: 98). Właścicielka stacji dla uczniów Lodowska przezwana jest **Biskupicą** (*Kiel*: 37 i n.), bo chwali się, że jest ciotką biskupa. Emerytowany urzędnik Ryszard Bodzęcki, filantrop zawsze dotrzymujący słowa, nazwany jest przez kolegów **Ryszardem Lwie Serce** (A: 17 i n.). Dwie spośród pięciu córek emeryta Swojewskiego mają przezwiska – najmłodsza Morusieńka to dla sióstr **smarkacz** (A: 24 i n.), a najstarsza, czterdziestoletnia Luta to **anioł stróż rodziny** i **inteligencja** (A: 26 i n.).

Ze sposobem mówienia osób związane są przezwiska: **Katarynka** – Kasia Lodowska (*Kiel*: 38), bardzo szybko mówi, dlatego tak nazwana przez uczniów; przezwisko występuje wśród ludności w powiecie jarosławskim (Oronowicz-Kida 2009: 66); **Rezultat** – Adam Szepietyński (*Dram*: 60 i 62), dziedzic, który często mówi: „Mam rezultat’ lub „Nie mam rezultatu”. Tu osobliwe przezwisko mające postać

frazy: **Że tak rzekę** – Bonawentura Gałach (Gałaszewski) (*Dram*: 24 i n.), organista, który używał takiego powiedzonka.

W archaizowanych na siedemnastowieczne teksty humoreskach Dygasiński wprowadził żartobliwe przezwiska lub przydomki szlacheckie, a mianowicie: **Cyce-ro** – Harnaś z Sochaczewa (*Opis*: 18), tak scharakteryzowany: „rozum miał nauką wielce statecznie zafarbowany, przez to miru nadobnego w tamtym pospółstwie używał [...] Niektórzy dawali mu przezwisko Cycero” (*Opis*: 18); **Litkup** i **Pompil** – Honory Lilpop (*Opis*: 24 i 55), tak ukazany: „on się zwał Honory Lilpop, ale go w Bodzantynie przewali Pompil, bo rzetelnie do onego rzymskiego Numy Pompilego podobien, a ci co lepiej wymawiali – Litkup”, por. gwar. *litkup* ‘traktament po sprzedaży na jarmarku’ SGP; **Przekora** – Antoni Sygietyński (*Opis*: 13), lubiący się spierać z przyjaciółmi.

Pisarz podaje czasem motywację przezwisk swoich bohaterów, co ilustrują przykłady: **Chmielowski** – eremita Piotr: „choć pustelnik taki, pił dobrze, póki nie usnął. A że sobie zrazu podchmielił, więc go przewali Chmielowskim” (*Opis*: 72); **Peszek** – doktor Smółka: „Tego doktora nazwali też niektórzy Peszkciem, zwłaszcza ci, co niemczyzny chlipnęli i wiedzieli, że smoła po niemiecku nazywa się *Pech*” (*Opis*: 14); **Sygietyński** – Gedko de Szegedyn (*Opis*: 13): „pospolity człowiek nie wiedząc, o co chodzi, przerobił to na «Sygietyński». Oto humorystyczny portret samego autora Dygasińskiego, który wydał „Albertusa Warszawskiego” pod pseudonimem Dygas: „Inny znowu *civis bodzantiniensis* zwał się *Drygant*, z czego przezwisko *Dygas* zrobili [...] za młodu bywał pono wędrownym bakalarzem i zwydrzał na tym chlebie” (*Opis*: 21), por. gwar. *drygant* ‘koń bystry, krzepki, zwięzły, ogier’ SGP. Pouczająca jest geneza przezwiska-nazwiska bohatera tytułowego *Von Molken*. Francuski korepetytor nie mógł poprawnie wymówić imienia nieprawego syna hrabiowskiego Majcherka i wymawiał je jako *Molken*, do którego następnie dodano cząstkę *Von* oznaczającą szlacheckie pochodzenie (*VM*: 8).

Wśród nieoficjalnych antroponimów bohaterów ze środowiska szlacheckiego i mieszczańskiego w utworach Dygasińskiego występują także derywaty od nazwisk (skrócenia i zdrobnienia), czyli przezwiska pozorne, które są dość licznie potwierdzone: **Bomba** – Jan Bombiński (*Brac*: 144), stary dziedzic; **Chrószczynka**, **Chrósciel**, **Chróscik** – Chrószczynski (*Much*: 36), dziedzic; **Ciapićcio** – Pankracy Cieplik (*Warsz*: 240) – stały bywalec w knajpie „Pod Żurawiem”; **Cudoś** – Cudowski (*Mod*: 29 i n.), ekonom; **Duduś** – Duda (*PJP* I: 126 i n.), jeden z kompanów do pijatyki; **Dygas** – Dygasiński (*Gw*: 129 i n.), fikcyjnie jako jeden z uczestników siedemnastowiecznej wyprawy na Szwedów, realnie w szkole jako ukochany przez uczniów nauczyciel (Hertz 1959: 14); **Gacusz** – Gacek (*PJP* I: 126 i n.); **Gałach** – Bonawentura Gałaszewski (*Dram*: 24 i n.); **Mopsiczek** – Mopsikiewicz (*VM*: 37 i n.); **Pasiutyniek**, **Pasiutynio** – Pasiutynowicz (*PJP* I: 21,55); **Poznańczyk** – Edward Poznański (*Opis*: 73); **Trójka** – Trojak (*Przyjaź*: 265 i n.), kelner. Ciekawe jest tzw. analogiczne do nazwiska przezwisko **Zatwardziałski**, nadane przez chłopów Zatwardziałowiczowi, dziedzicowi Noskowic, bo właściciel sąsiedniego dworu nazywa się Zawracalski (*Wł*: 6). I. Sarnowska potraktowała niektóre nazwiska znaczące jako przezwiska, np. nazwisko malarza Dionizego Wytrzeszcza (*PJP* I: 169), podobnie jego pijackich kompanionów: poety Huragana, fortepianisty Merynosa i kelnera Bartka Czwórki (*PJP* I: 126 i n.) (Sarnowska 1977: 210).

Zwracają uwagę niektóre osobliwe zdrobnienia imion, charakterystyczne dla dzieci arystokracji, a stosowane w odniesieniu do osób dorosłych: **Mimi** – hrabianka Matylda Zenobia (*Pań*: 34), córka hrabiego Lutowojskiego; **Minia** – Emilia Łuska (*NtWI*: 32), aktorka; **Titi** – księżę Tytus Zbrojomirski (*Pań*: 34); **Zizi** – hrabia Zygmunt Lutowojski (*Gł*: 91 i n., *Pań*: 34, *VM*: 5 i n., *Warsz*: 246). Ciekawa jest też forma imienia *Maria* jako **Mara** – córka dziedzica Strumskiego, por. gwar. *mara* ‘zmora, widmo nocne napastujące konie i ludzi śpiących’ SGP.

W środowisku szkolnym i uniwersyteckim, podobnie jak na wsi, przezwiska są często używane. To zjawisko socjolingwistyczne naśladuje Dygasiński w kilku utworach, najszerzej w powieści o swoich czasach szkolnych *W Kielcach* oraz w noweli *Et haec olim*. Wśród właściwych przezwisk uczniowskich i studenckich częste są te, które wiążą się z cechami fizycznymi i psychicznymi oraz ubiorem ucznia lub studenta: **Buła** (*Kiel*: 52–53), uczeń gruby, otyły, o nalanej twarzy; przezwisko częste w szkole, czego ślad odnajdujemy także w *Szyfowych pracach* Żeromskiego (Wilkoń 1970: 42), ciągle używane jeszcze w szkołach na Kielecczyźnie (Długosz 1986: 54); **Gacek** i **Gacusz** (*Kiel*: 46), uczeń mający uszy przypominające skrzydła nietoperza; przezwisko używane w szkołach na Kielecczyźnie (Długosz 1986: 46); **Kostuch** (*Kiel*: 47), uczeń chudy, szczupły; przezwisko używane w szkołach na Kielecczyźnie (Długosz 1986: 40); **Kraska** (*Kiel*: 51), uczeń ubierający się krzykliwe; przezwisko potwierdzone w szkołach na Kielecczyźnie (Długosz 1986: 51); **Kwiczół** i **Kwiczolek** (*Warsz*: 292, 295), student filologii, w opinii kolegów „śmierdzi on idealizmem gorzej niż prawdziwy kwiczół jałowcem”, por. gwar. *kwiczół* ‘prosię’ SGP, też ‘ptak z rodziny drozdów’ SJPD; **Niedźwiedź** (*Kiel*: 47), uczeń tęgi, silny; **Nitka** (*Kiel*: 20), uczeń wysoki, szczupły; przezwisko obecne wśród uczniów na Kielecczyźnie (Długosz 1986: 20) oraz wśród ludności wiejskiej powiatu jarosławskiego (Oronowicz-Kida 2009: 40, 91); **Pyta** (*A*: 42), uczeń mały, niski, szczupły, por. też gwar. *pyta* ‘bicz na krótkim batogu’ lub ‘chustka skręcona na kształt batożka’, także ‘penis’ SGP; przezwisko używane w szkołach kieleckich (Długosz 1986: 31); **Sadełko** (*Kiel*: 16), uczeń pulchny, pucułowaty; **Szczyptaś** – Władysław Kuczewski (*Warsz*: 292), student medycyny, przezwisko prawdopodobnie od małego wzrostu, por. gwar. *szczypta* ‘odrobina’ SGP; I. Sarnowska wywiodła błędnie to przezwisko od nazwiska *Szczypta* (Sarnowska 1977: 209). Czwartoklasista Janek Łukowski ma przezwisko **Baletnik** (*Kiel*: 46), bo nie tylko stroi się, jest zawsze „wyświeżony i cały pachnący”, ale przede wszystkim dobrze tańczy. Przezwisko **Rekin** (*Kiel*: 50) otrzymał uczeń Mirowski, dlatego że jest żarłoczny. **Bomba** i **Moździerz** (*Warsz*: 292 i n.) to studenci prawa, którzy zamiast uczestniczyć w zajęciach na uniwersytecie grają ciągle w szachy i każdy z nich, gdy przegrywa, wybuchą gniewem.

Słabe wyniki w nauce uczniów i studentów znalazły odbicie w ich przezwiskach: **Baba** – Oleś Puszewski (*Kiel*: 15, 40), uczeń płaksa, który podczas odpytywania przez nauczyciela nie wiedział o rzece Babie pod Olkuszem, gdzie się urodził; przezwisko to, ale o innej motywacji, spotykane jest wśród uczniów na Kielecczyźnie (Długosz 1986: 56) i wśród ludu wiejskiego w Łowickiem (Kamińska 1958: 113), też w Jeżowie w powiecie brzezińskim (Stanecka-Tyrońska 1972: 186); **Fujarkiewicz** – Srokowicz (*Et*: 167), uczeń naiwny, niezorientowany w sytuacji; **Lufa** – Krasociński (*Kiel*: 48), trzecioklasista słaby w nauce, otrzymujący najniższe

oceny podczas odpytywania, ale wytrzymały na bicie podczas wymierzania chłosty przez woźnego, por. gwar. *lufa* 'jedyńka, stopień szkolny' SGP; **Ryba** – Pytkiewicz (*Wojt*: 30), słaby uczeń, prawdopodobnie milczy zamiast odpowiadać na pytania; **Wagusiarz** (*Et*: 176, *Kiel*: 26), uczeń wagarujący; **Ziółko** – Pytkiewicz (*Wojt*: 30), słaby uczeń zachowujący się niegrzecznie.

Wśród określeń uczniów i studentów nie brakuje przezwisk pozornych, będących derywatami (skröceniami i zdrobnieniami) nazwisk: **Barnak** – Barnacki (*Et*: 170 i n.); **Gabryś** – Marcin Gaber (*Przyg*: 97); **Kot** i **Kotek** – Kotecki (*Et*: 170 i n.); **Kuc, Kucio** – Władysław Kuczewski (*Warsz*: 292, 325), student medycyny; **Sroka** – Srokowicz (*Et*: 170 i n.); **Szkapa** – Szkapieński (*Et*: 173 i n.); **Śmigus** – Śmigieński (*Kiel*: 48); **Wabcio** – Wabczyński (*Et*: 172 i n.).

Spöród nadawanych nauczycielom przez uczniów przezwisk (nielegalnych, utajniönych i niezaakceptowanych przez osoby przezywane w odröznieniu od przezwisk ludowych i uczniöwskich, por. Popowska-Taborska 1960: 114) najciekawsze sã te zwiãzane z nauczaniem przedmiotem, gdyż sã obrazowe: **Hornblendä** Hieronim Świãtecki (*Kiel*: 22) jako nauczyciel mineralogii, por. *hornblendä* 'pospölicy minerał skałotwórczy' (*Enc*. II: 233); **Omnibus** (*Kiel*: 22), ta sama postać jako nauczyciel róźnych przedmiotów zastępujący nieobecnych kolegów. Zdarzają siã tu te¿ formy dwuwyzrazowe: **Bestia ostrokolczasta** – Bo¿ykowski (*Kiel*: 22), nauczyciel zoologii; **Pokrzywa parzãca** (*Kiel*: 22), ten sam nauczyciel na lekcjach botaniki.

W zwiãzku z charakterystycznymi rysami twarzy nauczyciel jãzyka polskiego Duszycki nazwany został **Chiñczykiem** (*Kiel*: 104); por. te¿ przezwisko ludowe w powiecie jarosławskim (Oronowicz-Kida 2009: 41). Znakomity i bardzo wymagający od uczniów korepetytor Wojciech Stëpowicz nazywany jest **Madejem** (*Kiel*: 39 i n.), a pochodzący prawdopodobnie z Litwy nauczyciel i dziennikarz Gwalbert Ciamski ma przezwisko motywowane tytułem najwy¿szego kapłana dawnych Litwinów **Krywe-Krywejte** (*Pióro*: 96).

Przezwiska pozorne nadawane nauczycielom to derywaty (skröcenia i zdrobnienia) nazwisk: **Balan** – Bałanowicz (*Et*: 163 i n.), inspektor szkolny; **Bijesio** – Bijewski (*Num*: 135), ulubiony nauczyciel; **Dryblas, Dryblasek** – Dryblaski (*Num*: 181); **Świder** – Świdrowski (*Kiel*: 27), zgryźliwy, popędlivy pedant nauczający jãzyka niemieckiego. Wyjątkowe jest spieszczenie imienia lubianego przez uczniów wychowawcy **Hiercio** – Hieronim Świãtecki (*Kiel*: 22), który ma jeszcze dwa wlasne przezwiska (zob. wyzej).

Jako naturalista Dygasiñski nie rezygnował z ukazywania w swoich utworach postaci z marginesu społecznego (szczególnie w utworach o życiu w wielkim mieście, a wiëc w trzytomowej powieści *Nowe tajemnice Warszawy* i w nowelach *Na warszawskim bruku* i *Głód i miłöść*). Przezwiska osób ze środowisk przestëpczych mają mocne nacechowanie stylistyczne. Dziewczyny lekkich obyczajów to: **Minutka** (*Gł*: 125 i n.), francuska prostytutka w Warszawie, przezwisko prawdopodobnie wskazuje na łatwość tej dziewczyny w kontaktach z męczyznami; **Tiutka** (*Gł*: 127 i n.), prostytutka warszawska, por. gwar. *tiuta* 'wołanie na kury' SGP. Przezwiska złodziei mają róźne motywacje: Filipek ma gwarową nazwę **Chaptës** (*Gorz* I: 122), por. gwar. *chaptës* 'złodziej' SGP, por. te¿ *chapać* 'brać coś nielegalnie, kraść' SJPD; inny złodziej z Warszawy nosi obrazowe i odstrëczające miano

Karaluch (*NtW* III: 157), przezwisko potwierdzone wśród więźniów (Królikowska-Tomaszewska 1977: 183), obecne także wśród przezwisk ludowych w powiecie jarosławskim (Oronowicz-Kida 2009: 48) oraz na Ziemi Piotrkowskiej (Gala 1957: 110). Dwojaką etymologię mają przezwiska dwóch innych złodziei: **Nitka** (*NtW* III: 158) może się wiązać z wysokim wzrostem i chudą postacią, ale cytat z utworu naprowadza na inną interpretację znaczeniową: „Nitka, a właściwie mówiąc «stryczek»” (*NtW* III: 158); **Tłuczek** (*NtW* III: 161), nawiązuje albo do wyglądu: „człowiek cery śniadej na krótkich nogach” (*NtW* III: 161), albo do bandyckiego narzędzia służącego do ogłuszania ofiary przed jej okradzeniem. Ironiczne przezwisko **Drukarz** (*Mod*: 50 i n.) nosi pachciarz Icek, który podrabiał kwitki pieniężne. Zagadkę złodziejskiego przezwiska **Fotograf** (*NtW* III: 74) wyjaśnia dokładnie sam autor powieści:

Nazwa pochodziła stąd, że policja po przeprowadzeniu pewnego śledztwa o kradzież poleciała zdjęć wizerunek z osoby Wojtasowego przyjaciela za pomocą fotograficznego aparatu. Fotograf był złodziejem z profesji, a przeto wizerunek jego mógł w wysokim stopniu interesować wszystkich ludzi, którzy posiadali różne dające się ukraść przedmioty (*NtW* III: 161).

Wyjątkowo w utworze o tematyce wiejskiej pojawia się nieoficjalne określenie złodzieja Ciałowskiego – jako skrót od jego nazwiska – **Ciało** (*SzZ*: 62 i n.).

Dokonany przegląd użytych w utworach Dygasińskiego przezwisk ujawnił, że niektóre postacie nimi obdarzone mają po dwa takie miana: *Beldonek* i *Niemrawiec*, *Gałaszewski* i *Że tak rzekę*, *Jagarz* i *Zapowiednik*, *Kuc* i *Szczyptaś*, *Litkup* i *Pompil*, *Mysi-król* i *Zabłotnik*, *Pasiutynek* i *Pasiutynio*, *Ryba* i *Ziółko*; niektórzy nawet po trzy: *Chróściel*, *Chróścik*, *Chrószczynka*; *Hiercio*, *Hornblend*a, *Omnibus*; *Rzepka*, *Ogon*, *Śliwiński*. Niektóre przezwiska występują w dwóch postaciach morfologicznych: *Dryblas* i *Dryblasek*, *Fuła* i *Fajfuła*, *Gacek* i *Gacusz*, *Kot* i *Kotek*, *Kuc* i *Kucio*, *Kulas* i *Kulasek*, *Kusy Janek* i *Kusanek*, *Kwiczol* i *Kwiczolek*, *Pech* i *Peszek*, *Psyche* i *Psyszka*, *Pyta* i *Pytaj*. Niektóre przezwiska mają formę wyrazów złożonych: *Mysi-król*, *Palimqka*, *Skoczybruzda*, *Wielowłos*; także wyrażen składających się z charakteryzującego epitetu i imienia: *głupia Hanka*, *kusy Janek*, *naśla Magda*, *zwyczajna Magda*, a wyjątkowo przymiotnika i rzeczownika pospolitego: *świński stangret* lub zestawienia bliźniaczego: *Krywe-Krywejte*, *Sprzeka-Mantyka*. Także wyjątkowa jest tu metaforyczna nazwa historyczna *Ryszard Lwie Serce* i powiedzonko *Że tak rzekę*.

W wielu przezwiskach ludowych widać wpływ gwary – są one albo wprost słowami gwarowymi, albo mają brzmienie gwarowe. Jednak niewiele z zastosowanych przez pisarza przezwisk to takie, które potwierdzone są przez badaczy jako przezwiska autentyczne, używane w poszczególnych środowiskach (to potwierdza się też w twórczości Orkana – por. Obrzut: 2012: 96). Ten fakt świadczy z jednej strony o wielkiej różnorodności leksykalnej tych twórców nazewniczych, a z drugiej strony o dużej inwencji onomastycznej autora analizowanych utworów. Sygnalizuje on względną stałość przezwisk mieszkańców wsi, a nawet tej samej osoby na przykładzie chłopa Maćka Opozdy: „Jeszcze zima nie przeszła, a już w niepamięć poszło jego rzeczywiste nazwisko i Maćka nazywano na przemian to Śliwińskim, to Rzepką, to Ogonem” (*Żert*: 121). Pisarz zauważa w rzeczywistości wiejskiej pewną płynność

granicy między znaczącym nazwiskiem chłopskim a przezwiskiem: „Może po ojcu odziedziczył nazwisko Maruda, a może go ludzie tak przezwali” (*Gorz.*: 10 i n.).

W tekstach literackich Dygasińskiego tylko wyjątkowo niektóre przezwiska występują w dwóch środowiskach społecznych, np. *Kłusownik* w odniesieniu do chłopa i do szlachcica zagrodowego. Zasób wykorzystywanych przezwisk uczniowskich jest nieco bardziej otwarty – przezwiska uczniowskie i ludowe: *Buła*, *Kostuch Kraska*, uczniowskie i szlacheckie *Niedźwiedź*, uczniowskie i złodziejskie: *Nitka*, *Pyta*.

Niektóre przezwiska występują także w tytułach: *Beldonek*, *Żywoć Beldonka*, *Byś i Dyś*, *Maciek Fuła*, *On i Psyche*, *Bracia Tatary*, *Znajdka*. Odnosi się to także do gwarowej formy imion: *Margiela* i *Margielka*. Jest to ważne dla recepcji czytelniczej danego utworu. Oksana Ostapczuk stwierdza:

Użyte w tytule utworu przezwisko zaczyna odgrywać ważną rolę w strukturze tekstu artystycznego ze względu na związki powstałe wskutek wielokrotnego powtarzania tej nazwy przezwiskowej w trakcie narracji. Wyraża zabarwienie stylistyczne, wprowadzane przez tytuły-przewiska skojarzenia dodatnie lub ujemne odróżniają te nazwy od innych nagłówków i sprzyjają formowaniu „przedtekstowego” nastawienia czytelników wobec postaci oznaczonej za pomocą danej nazwy przezwiskowej (Ostapczuk 1999: 32).

Przewiska użyte w tekstach literackich Dygasińskiego nie tylko urozmaicają je leksykalnie, ale pełnią też inne ważne funkcje językowo-stylistyczne. Te nieoficjalne nazwy funkcjonują w konkretnym utworze obok oficjalnych imion lub nazwisk, a często zastępują je, będąc jedynymi antroponimami pozwalającymi identyfikować daną osobę w środowisku, w którym ona żyje. Ważną, jeśli nie najważniejszą, rolę przezwisk jest wyrażanie stosunku emocjonalnego do przeżywanego osoby ze strony innych bohaterów literackich w utworze, a pośrednio także autora tego utworu. Większość przezwisk ma negatywny wydźwięk uczuciowy, służący deprecjonowaniu wartości osób przezwanych, ich ośmieszeniu. Zdrobnienia i spieszczenia, występujące częściej w dialogach niż w narracji odautorskiej, niwelują wartość ujemną przezwisk, służąc dowartościowaniu osoby i stwarzaniu sprzyjającej atmosfery grzecznościowej.

Wykaz skrótów

Źródła (tytuły utworów A. Dygasińskiego):

A – As (*P XVII*)¹

B – Beldonek, (*P I*)

BD – Byś i Dyś (*Cud*)

Brac – Bracia Tatary (*P XX*)

Cud – *Cudowne bajki*, wyd. 5, Warszawa 1984.

¹ Rozwiązaniem skrótu jest tytuł utworu Dygasińskiego, z którego eksцерpowano materiał, w nawiasie podany został natomiast skrót odnoszący się do jednego z wydań zbiorowych, w którym utwór ten został opublikowany. Skróty zbiorowych wydań są wyróżnione pogrubionym drukiem.

Ćw – *Ćwieki w głowie* (P XXII)

Dram – *Dramaty lubądzkie* (Dz XVI)

Dwa – *Dwa diabły* (P XVIII)

Dz XVI – *Dzieła*, t. XVI, pierwsze wydanie zbiorowe, oprac. W. Wolert, Warszawa 1927.

Dziedz – *Dziedzic i kłusownik* (Szel I).

Et – *Et haec olim* (P XX).

G – *Garstka. Zbiór nowel, obrazków i studiów*, Warszawa 1893.

Gł – *Głód i miłość* (P IX).

Gorz I, II – *Gorzałka*, t. I, II (P XIV, XV).

Gw – *Gwałt na Turka w Kielcach uczyniony i Bóg wie co za przygody pocziwych rycerskich ludzi*, oprac. Helena Wolny, Kielce 1991.

Jarm – *Jarmark na św. Onufry* (P VI).

KG – *Kuba Gąsior. Opowiadanie prawdziwe*, wyd. 2, Warszawa 1898.

Kiel – *W Kielcach* (P XIII).

L – *Lis* (P XXII).

Marg – *Margiela i Margielka* (P XVII).

MF – *Maciek Fuła* (P XXI).

Mod – *Modus In rebus. Obrazek z życia wiejskiego* (G)

Much – *Muchy. Szkic z natury. Sen. Fantazja*, Warszawa 1895.

NtWI, II, III – *Nowe tajemnice Warszawy*, t. I–III, Warszawa 1887.

Num – *Numer 607* (P XXIII).

On – *On i Psyche* (P XXIII).

Opis – *Opis imprezy wojennej imć pana Alberta Milicerego, konsula alias burmistrza biskupiego miasta Bodzantyna, contra insolentiam tyraniej króla szwedzkiego Karła Gostausa*, wydał podług starych papierów Dygas, Kraków 1894.

Pióro – *Pióro* (P XIX).

Pań – *Na pańskim dworze* (P IX).

PI–XXIII – *Pisma wybrane*, pod red. B. Horodyskiego, t. I–XXIII, Warszawa 1949–1954.

Pis XXVIII – *Pisma Adolfa Dygasińskiego*. Pierwsze wydanie zbiorowe Władysława Wolerta, t. XXVIII, Warszawa 1939.

PJP I, II – *Pan Jędrzej Piszczalski*, t. I, II (P X, XI).

Podw – *Podwórzowe dramata* (P XVI).

Przyg – *Przygody młodzieńca czyli Robinson polski* (P II).

Przyjaź – *Z przyjaźni* (P XX).

Puszcz – *W puszczy. Pół fantazji na tle wspomnień* (P IX).

Swoj – *W Swojczy* (P XIII).

Szel I – *Szelągi kieleckie*, t. I, Kielce 1898.

SzZ – *Szymek Ziarno* (Szel I).

VM – *Von Molken* (P XII).

Warsz – *Na warszawskim bruku* (P XIX).

Wilk – *Wilk, psy i ludzie* (P VIII).

- Wł – Właściciele (P VII).
 Wojt – Wojtusiowe nieszczęścia (P XXI).
 Z – Zajęc (P III).
 Złamk – Na złamanie karku (P V).
 Złamż – Złamane życie. Powieść (Pis XXVIII).
 Złodz – Złodzieje (G).
 Zn – Znajdka (P XXII).
 ŻB – Żywot Beldonka (P I).
 Żert – Żerty chłop (P VI).

Słowniki i encyklopedie

- Enc – *Encyklopedia powszechna PWN*, t. I–V, Warszawa 1973–1988.
 SGP – J. Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, t. I–VI, Kraków 1900–1911.
 SJPd – *Słownik języka polskiego*, t. I–XI, red. nac. W. Doroszewski, Warszawa 1958–1969.
 SWar – *Słownik języka polskiego* (tzw. warszawski), oprac. J. Karłowicz, A.A. Kryński, W. Niedźwiedzki, t. I–VIII, Kraków 1900–1927.

Bibliografia

- Biolik M., 1993, *Wstęp*, [w:] *Onomastyka literacka*, red. M. Biolik, Olsztyn.
 Bystroń J.S., 1926, *Nazwiska tzw. szlacheckie (z końcówką -ski)*, Kraków.
 Cieślíkowa A., 1998, *Przezviska*, [w:] *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, red. E. Rzetel-ska-Feleszko, Warszawa–Kraków 1998, s. 119–134.
 Długosz K., 1986, *Przezviska uczniów z Kieleccyzny (analiza semantyczno-słowotwór-cza)*, Szczecin.
 Długosz K., Kupiszewski W., 1972, *Analiza semantyczno-strukturalna przezvisk ludo-wych*, „Prace Filologiczne” XXIII, 1972, s. 51–61.
 Gała S., 1987, *Słownik nazwisk i przezvisk ludności Ziemi Piotrkowskiej*, Piotrków Trybu-nalski–Łódź.
 Handke K., 2008, *Socjologia języka*, Warszawa.
 Hertz B., 1959, *Ze wspomnień Samowara*, wyd. 4, Warszawa 1959.
 Kamińska M., 1958, *Nazwiska i przezviska ludności wieśniaczej w Łowickiem*, „Onoma-stica” 4 (1958), s. 79–120.
 Kosyl C., 1988, *Typy motywacyjne przezvisk ludowych*, [w:] *Onomastyka w dydaktyce szkolnej i społecznej*, Materiały z VI Konferencji Onomastycznej, red. E. Homa, Szczecin, s. 205–213.
 Malec M., 2004, *Nazwy osobowe – ich rodzaje, pochodzenie, funkcje*, [w:] *Nazwy własne w języku, kulturze i komunikacji społecznej*, red. R. Mrózek, Katowice, s. 47–63.
 Matuszewski J., 1975, *Polskie nazwisko szlacheckie*, Łódź.
 Nitsch K., 1925, *O nazwiskach tzw. „polskich” i „szlacheckich”*, „Język Polski” VI, 1921, s. 116–120.
 Obrzut K., 2012, *Onomastyka literacka w prozie o tematyce wiejskiej Władysława Orkana*, Krosno 2012.

- Oronowicz-Kida E., 2009, *Współczesne przezwiska mieszkańców dawnego powiatu jarosławskiego*, Rzeszów.
- Ostapczuk O., 1999, *O funkcjonowaniu przezwisk w języku artystycznym (przezwise jako składnik tytułu literackiego)*, [w:] *Przezwise i przydomki w językach słowiańskich*, red. S. Warchoł, cz. II, „Rozprawy Sławistyczne UMCS” 15, Lublin, s. 27–32.
- Popowska-Taborska H., 1960, *O przezwiskach nauczycieli*, „Język Polski” XL, 1960, s. 113–121.
- Sarnowska I., 1977, *Nazewnictwo w wybranych utworach Adolfa Dygasińskiego*, „Onomastica” XXII (1977), s. 201–232.
- Stachurski E., 1992, *Socjologiczne uwarunkowania nazw osobowych w utworach Adolfa Dygasińskiego*, cz. 1: *Imiona*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Prace Językoznawcze” VII, s. 253–270.
- Stachurski E., 2008, *Socjologiczne uwarunkowania nazw osobowych w utworach Adolfa Dygasińskiego*, cz. 2: *Nazwiska*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” III, s. 322–332.
- Stanecka-Tyrońska B., 1972, *Przezwise ludności Jeżowa w powiecie brzezińskim*, „Rozprawy Komisji Językowej ŁTN”, t. 18, s. 175–191.
- Wilkoń A., 1970, *Nazewnictwo w utworach Stefana Żeromskiego*, Wrocław 1970.
- Zaręba A., 1957, *Polskie imiona ludowe. Problematyka zagadnienia*. Część II, „Onomastica” III, s. 419–446.
- Ziajka B., 2014, *Językowo-kulturowy obraz świata społeczności wiejskiej utrwalony w przezwiskach i przydomkach (na przykładzie nieoficjalnych antroponimów mieszkańców Zagórza i wsi okolicznych w powiecie chrzanowskim)*, Kraków.
- Ziemba J.S., 1890, *O przezwiskach ludowych*, „Wisła” IV, s. 136–138.

Sociological Conditions of Personal Names In Works by Adolf Dygasiński.

Part 3: Nicknames

Abstract

In works by Adolf Dygasiński are numerous nicknames – unofficial personal names of literary heroes. They are differentiated according to sociological circles of these heroes. Most of all they represent country unofficial names, in a less degree specific for another circles: nobleman's, middle-class, schoolboy and even criminal. In literary texts by this author used nicknames of heroes fulfil various functions – semantic and stylistic.